

"שירה היא תקשורת רגשית" פרופ' חמוטל בר-יוסף, חוקרת ספרות ומשוררת מוערכת, חולקת בראיון לקראת פסטיבל ימי שירה במדבר את האני מאמין שלה, אותו היא מכנה כ"שמרנות על פני תהום"

פרופ' חמוטל בר-יוסף
101
(יולי 2010)
מח 24-25

הילה כהן-שניידרמן צילום עורך לייב

אז הוא עשה דבר גדול מאוד.
ישנם גבולות המגדירים מה ראוי ומה לא ראוי להיקרא שיר בעיניך?
"המוסכמות הפואטיות משתנות, כמו האופנה או סגנונות ארכיטקטורה. זה טבעי ולגיטימי לחלוטין. חשוב להבין שכל שינוי בסגנון מבטא למעשה שינוי באמונות הבסיסיות."
אז מה לדעתך מפת השירה, כפי שהיא מצטיירת כיום בישראל, אומרת על האמונות של בני דורנו?

"השירה הישראלית כיום היא מאוד מגוננת, אבל יש בה כמה תופעות בולטות. בקווים גסים ובאופן מטאפורי, אפשר לדבר על 'שירה תל-אביבית' ושירה ירושלמית. אין לזה קשר למקום שבו המשורר חי באמת. חשוב גם להדגיש שמגמות אינן ולא היו אף פעם ערוכה לשירה טובה או גרועה. המתחים התרבותיים בשירה העברית הם מאוד ברורים. יש, מצד אחד, שירה בעלת אוריינטציה חזקה למתרחש במערב, ובעיקר בארצות הברית; ומצד שני, ישנה שירה שהיא יהודית לא רק באמונות שלה אלא גם בסגנון שלה ובארץ-ישראליות שלה, והיא פחות חקיינית".

היכן את ממקמת את עצמך על הסקאלה הזו?
"זה מאוד לא פשוט. הייתי ממקמת את עצמי במקום סינתטי. גם בחיים האישיים שלי אני נמצאת במקום לא חד משמעי. למשל, חילונית או דתית? אני לא זה ולא זה".

אולי את "גם וגם"? לאו דווקא "לא ולא"?
"אני יותר מרגישה את הלא ולא מאשר את היגם וגם. מאוד קשה לי להשתייך".

למשל, את גם חוקרת של שירה וגם משוררת.
"זה עניין אחר, זה לא שייך לזהות תרבותית אלא לזהות מקצועית. זהויות של אדם מודרני לא עשויות משייכות אחת, אלא מהרבה זהויות, שיכולות להיות ביניהן מתחים. אני לא מתלהבת מחקיינות. מי שמכיר שירה מיד רואה איפה ייבשורה החדשה כבר נעשתה

יותר זה שאדליק נר או אצא לטבע, שירה לי חדר משלי, או שאסע לחוץ לארץ. אבל בתוך כל המשתנים הללו דווקא לזמן יש משמעות. אמנם אני כותבת גם בתקופות שבהן יש לחץ של זמן, אבל כשהזמן פנוי יותר אני אענה ביתר נכונות לגידויים של הכתיבה או של היצירתיות הפנימית, שבחיי היומיום העמוסים שלי לעתים קרובות אני פשוט לא שועה אליהם.

"בעיני השירה היא משהו שכופה את עצמו על האדם. אני לא קמה בבוקר ואומרת לעצמי שאני רוצה לכתוב שיר. שירה אינה מקצוע עבורי. כולם הרי יודעים שאי אפשר להתפרנס מכתובת שירה. שירה היא בשבילי שעשוע נהדר ולא יקר. אני יכולה להניד לכל האנשים שרוצים להיות משוררים. תראו איזה דבר נהדר יש לנו, המילים הן תיבה אדירה של אוצרות. הן לא עולות כלום ואפשר לשחק בהן. אני מרגישה שזה שעשוע במובן הכי נעלה של המילה, כפי שיהודה ליבס ואחרים תיארו את העיסוק במיסטיקה בזהר. כשהיא משתעשעת, הרוח האנושית מגשימה את צלם אלוהים".

היהירו מחיקויים

מה תפקידה של השירה בעיניך?
"המשורר אברהם בן-יצחק פרסם בימי חייו 11 שירים בלבד. אני מאוד מעריצה את הכתיבה שלו, והעובדה שהוא פרסם רק 11 שירים לא מורידה מגדולתו. וכמה כבר כתב ביאליק? כך שירים אחד, לא גדול. אז כמה צריך לכתוב? אני חושבת שמשורר צריך להישפט על פי מיטבו. עזרא פאונד אמר פעם שאם משורר כותב מטאפורה טובה אחת, חייו לא היו לשווא. זאת אמירה קיצונית. אני אומרת: אם משורר כותב שיר אחד שקוראים רבים, לוקחים אותו איתם כצייד רוחנית או רגשית,

"שירה היא לא תיעוד אוטוביוגרפי", אומרת חמוטל בר-יוסף, מתרגמת ופרופסור לספרות. "היא גם לא יודי בקליניקה של התראפיסט, או במשטרה. ההתייחסות לשירה בראש ובראשונה כתייעוד אוטוביוגרפי היא לא נכונה בעיני. שירה היא תקשורת רגשית, וכמו בכל תקשורת רגשית מוצלחת, צריך להתחשב בזולת. כלומר, צריך לסחוף את השני. וכדי לסחוף את האחר לתוך הרגשות שלך צריך לדעת לשחק את משחק התקשורת הרגשית. גם בחיים זוהי אמנות הרושפת יצירתיות רבה. בשירה כמו בחיים, כשאדם מרוכז רק בעצמו ולא רגיש גם למה שמתחולל אצל הזולת, הוא לא ישיג את התגובה שהוא מצפה לה".

פרופ' חמוטל בר-יוסף נולדה ב-1940 בקיבוץ תל יוסף. היא גדלה בתל אביב, ואת תחילת דרכה האקדמית עשתה באוניברסיטה העברית בירושלים. בשני העשורים האחרונים היא משמשת כפרופסור מן המניין באוניברסיטת ברוקלין, שם הקימה את המחלקה לכתיבה ספרותית. כתיבתה זיכתה אותה בפרסים רבים. עד כה פירסמה בר-יוסף תשעה קבצי שירה. האחרון שבהם, "הבראה", ראה אור בשנת 2004 וזיכה אותה בפרס ברנר. השנה יראה אור בהוצאת הקיבוץ המאוחד קובץ שיריה המקיף "השתוות".

בר-יוסף תשתתף, לצד משוררים ואנשי ספרות נוספים, בפסטיבל ימי שירה במדבר.

יותר ויותר אנשים פונים היום לסדנאות כתיבה ומנסים ללמוד כיצד מתרחש תהליך הכתיבה, איך קורה "הקסם" הזה. כיצד מתחולל תהליך הכתיבה אצלך?

"טוב, ברור שיש כאן משהו מאוד מסתורי. אני לא יודעת למה יש תקופות שבהן אני כותבת הרבה, ותקופות שאני לא כותבת בכלל. אני לא יודעת ולא רוצה לתחמן את התנאים לכך שאוכל לכתוב. אני לא מאמינה בזה. אני לא מאמינה שמה שיגרום לי לכתוב שירים טובים

"אני וההיסטוריה של זמני הרוסות מספיק. אני לא צריכה להמשיך ולהרוס עם השירה שלי". חמוטל בריוסף

טירוף מופגן, טירוף מרצון, כמו בחלק משירת אורי צבי גרינברג, לא משדר לי תחושה של טירוף באופן משכנע. אנו כולנו עם של פליטים ובני פליטים, שנמצאים במצב פוסט־טראומטי, שמנסים לבנות משהו. ואנחנו יכולים להתגאות בזה, בכוח שלנו לבנות כאן משהו.

זאמיר גלבוש. בכתיבה שלי אני מרגישה קרובה ללאה גולדברג ולזלדה, שתי משוררות שהיו בעלות השכלה רבה מאוד. כמוהן, גם אני רוצה שהשירים שלי יעשו רושם ראשוני פשוט, שעל פניו לא מעמיד לקורא קשיים, שלא מפגין ויקוקי די־נוד צורניים. לא פריצת הדרך האמנותית הצורנית היא עיקר המטרה שלי. אני אוהבת לבוש שירי שנראה פשוט, אבל כשמסתכלים מקרוב רואים שהכל עשוי היטב. טעם שמרני יכול להוליד אמנות מצוינת. זוהי לפעמים שמרנות של גשר על פני התהום.

למה כוונתך?

"אני מתכוונת לשמרנות שנובעת מתוך חיים אישיים ומציאות היסטורית כאוטיים. אני לא צריכה להרוס כשמסביב הכל מפורק והרוס. אני וההיסטוריה של זמני הרוסות מספיק. אני לא צריכה להמשיך ולהרוס עם השירה שלי. השירה של גולדברג, למשל, נראתה למבקרים מסוימים פושרת, מוגבלת. וזה מאוד לא נכון.

במקום אחר, ונהיה לו משעמם. צר לי לומר, אבל כשאני פותחת כתבי עת, 95 אחוז מהשירה שאני קוראת משעממת אותי. זה לא עניין של מגמה או פואטיקה, שום 'איזם' לא יצר שירה טובה באופן אוטומטי. אנשים נוטים לפעמים להצטרף לקבוצה ספרותית כדי שהשייכות הקבוצתית תעניק להם ערך. וזה הדי מצחיק, כי להצטרף לקבוצה לא הופך אותך למשורר טוב. יש משוררים שמשתייכים לכיוון שאני לא אוהדת, ובכל זאת הם משוררים מצוינים בעיניי, ולהפך. השירה העברית זקוקה לדברים של עצמה, ולא להיות חקיינית, ולכן אני אוהדת את המגמה היירושלמית, על אף שיש בתוכה גם כמה גרפומנים."

אילו משוררים השפיעו על כתיבתך?

"עמודי התווך שלי הם התניך וביאליק. כל פעם מחדש אני יותר ויותר רואה את הגדולה שלהם. אליהם מצטרפים גם אברהם בריצחק

